

PANONSKO ZLATO

Već je i pračovjek u šljunku rijeka karpatskog bazena našao zlato, a o zlatonosnim nanosima ovdašnjih rijeka znali su i *Feničani* i *Grci*. *Herodot* je pišući o narodu *Agatirsa*, prvom narodu u karpatskom bazenu koji je imao svoje posebno ime i koji je živio uz rijeku *Moriš* - spominje prekrasan zlatan nakit kao i to da u ovdašnjim rijekama, u nanosima rijeka, ima mnogo zlatonosnog pijeska i zlatnih gruda. Na području današnjeg Prekodunavlja zlato su ispirali i *Kelti*. To dokazuju ostaci kovnice novca otkriveni 1906. godine na uzvišici Szalacska u šomođskoj županiji.

Kada je oslabila vlast *Kelta*, *Rimljani* su postepeno okupirali Panoniju. Ta okupacija se odvijala u tri faze. Treba znati da je tada Panoniji pripadao i istočni dio Donje Austrije, Štajerske i Krajine, zatim predio između Save i Drave, kao i uski pojas južno od Save.

Kada je *August* 35. godine prije naše ere kod Siscije-Siska porazio *Kelte*, svojoj imperiji pripojio je uski pojas južno od Save. U 10. godini poslije rođenja Krista, Tiberije je osvojio područje između Save i Drave, a bezmalo 100 godina kasnije, godine 107. car *Trajan* je sjeverne i istočne granice pomakao do linije mađarskog dijela Dunava, pa i dalje, preko Dunava.

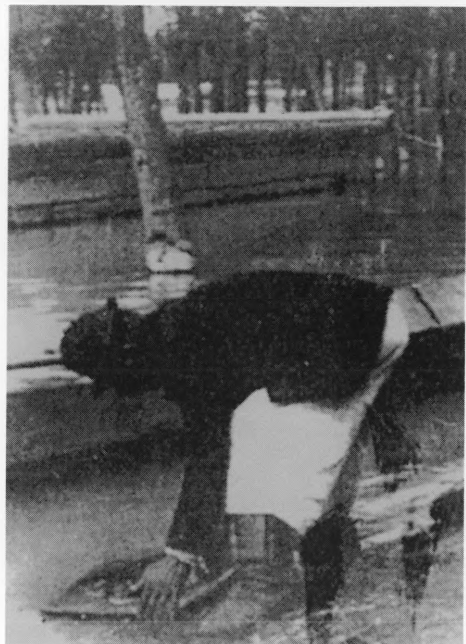
Stručnjacima nije nepoznato da su u Daciji *Rimljani* angažirali stotine tisuća robova na ispiranju zlata i kopanju zlatne rude. Vjerojatno je bila ista situacija i u Panoniji. Nekoliko očevidaca je opisalo neljudske uvjete u kojima su radili jadni robovi.

U jesen i početkom zime vodostaj rijeka je najniži što znači da je to najpovoljnije razdoblje za ispiranje zlata. Na velikoj studeni, vjetru, često stojeći u vodi, skoro goli i neuhranjeni robovi-ispirači zlata (ali i oni koji su radili u rudnicima zlata) trpili su nadljudske patnje. Ali Rimu je trebalo sve više zlata. Doduše o *Tiberiju*, koji je osvojio područje između Save i Drave, zapisano je sljedeće. Njegovi savjetnici su predlagali da poveća poreze provincija, a car im je na to odgovorio: Zadatak dobrog pastira je da striže stado, a ne da ovcama odere kožu! Ipak, sumnjam da se to odnosilo i na nesretne robove koji su ispirali zlato na rijekama, odnosno kopali zlatnu rudu u rudnicima. Nije tajna ni to da su *Rimljani* istrijebili čitava plemena ako su ih ova spriječavala da dođu do toliko željenog zlata.

Za vrijeme *Rimljana* u južnom dijelu Panonije radile su dvije kovnice novca. Jedna, već spomenuta, radila je u Sisciji - Sisku, a druga u Sirmiumu - Sremskoj Mitrovici.

*János KISS*¹ piše: "...na Muri su i *Rimljani* ispirali zlato i to kod *Muravida*, *Svete Marije*, *Dolnjeg Mihaljevca*, odnosno na vodoplavnom području *Drave* kod *Vihnje*, *Legrada* itd. *Pretpostavljamo da su kovnice novca u Sisku i Sremskoj Mitrovici odavdje dobivale sirovinu*".

Zaista, zašto bi se zlato dopremalo iz dalekih provincija, kada ga je bilo i ovdje? U rimskom carstvu - uvijek u blizini mjesta gdje se kopalo ili ispiralo zlato - radilo je 18 kovnica novca, za koje danas znamo. Vjerojatno baš zato da ne bi trebali prevoziti zlato na velike razdaljine. *Rimljani* su dakle najvjerojatnije

Ispirajući zlata.

baš tu u Panoniji eksploatirali ono zlato koje je stizalo u kovnice novca u Sisciji i Sirmiumu. Na temelju toga što su te dvije kovnice novca bile relativno blizu, možemo zaključiti da su ispiranjem Rimljani dobili velike količine zlata. Nije točno da su u ove kovnice novca zlato dopremali iz Salzburga, odnosno iz alpskog područja. Naime, i u Salzburgu koji se tada zvao Juvavum, također je radila kovnica novca. Prema tome zaključujemo da su u Sisciji i Sirmijumu koristili panonsko zlato.

Rudarski inženjer *Sámuel RÁKÓCZY*² početkom našeg stoljeća piše sljedeće: "...tu su vjerojatno godišnje ispirali više stotina kilograma zlata jer su u tim rimskim rudarskim poduzećima radile tisuće robova budući da je to bila vrlo jeftina radna snaga... Da bi obje kovnice novca mogli stalno snabdijevati zlatom, zlato je ispiralo više tisuća robova..."

Robovi koji su ispirali zlato na rijekama odnosno koji su kopali zlatnu rudu u rudnicima, bijahu pod stalnim strogim nadzorom pa nisu mogli prisvojiti ni zrnice žutoga zlata. Tim prije što su ih stalno pretraživali. Zbog toga, podatke o dobivenom zlatu treba smatrati realnima i točnima, osim ako su nadzornici opljačkali dio zlata.

Grčki i rimski povjesničari - nažalost bez naznake lokacije - izvještavaju o jednom zanimljivom događaju koji se, nema sumnje, zbilo u ovom kraju:

"...U II. stoljeću prije naše ere sjeverno od Akvileje stanovništvo je vrlo uspješno eksploatiralo nalazišta zlatne rude, a ta vijest je stigla čak do Italije, pa je tamošnje žitelje primorala da se dijele sa ovdašnjima u proizvodnji zlata. Za kratko vrijeme proizvedeno je toliko zlata da je njegova vrijednost u cijeloj Italiji pala ispod trećine ranije vrijednosti. Zbog toga su starosjedioci privremeno protjerali Itale, da bi cijela dobit ostala njihova. Ako uzmemo u obzir da je tada već u Italiji nagomilano silno blago, možemo zamisliti kakvu veliku vrijednost je imalo ovo nalazište zlatne rude... Vjerojatno su proizveli vrlo mnogo zlata, toliko da je to rezultiralo devalvaciju vrijednosti zlata".³

Zar je zaista ovdje bilo tako mnogo zlata?

Naravno, tu se sada već ne radi samo o Dravi i Muri. Požešku dolinu su - to i današnji žitelji ističu s ponosom - nekada zvali Zlatnom dolinom, a to nije prazno hvalisanje. Dolinu rijeke Orljave i Londže Rimljani su nazivali Vallis aurea. Pretpostavljamo da su ovdje ispirali zlato kao i to da nije bila nikakva

tajna da Papuk, Psunj, Petrova gora i Zrinska gora skrivaju u njedrima zlato. To blago spominju i pisani dokumenti *obitelji Zrinski*. Radi se o poveljama koje se odnose na rudnike koji su se nalazili na imanju *obitelji Zrinski*. Vjerojatno nije slučajno što je tamošnji samostan nazvan Zlatni Sveti Petar, Zlatokopač.

Rimljani su postepeno potisnuti iz Panonije, ali su rijeke koje protiču karpatskim bazenom i nadalje donosile blago Alpa: obale su zastrle zlatonosnim pijeskom i stvarale su zlatonosne zatone. Vjerojatno ni *Huni*, ni *Avari*, nisu dozvolili da to blago propadne, kao zanimljivost napominjem sljedeće: prema štajerskom narodnom vjerovanju, usmenoj predaji, *Atilin grob* se nalazi pored Pettaua rimsko ime naselja je: Poetovium ili Petabio, pored Luttenberga ili Heimschuha.

"Sava suje, Drava druje!" - "Sava gradi, Drava ruši!" kažu Hrvati koji žive između dvije velike rijeke. Povelje *Marije TEREZIJE* spominju ispirača zlata Hrvate.

Jedno međutim sigurno znamo. Zlato koje se nalazi u pijesku rijeke Mure i Drave dar je Alpa, točnije Tauerna, isto kao i na Dunavu. Ali, da pogledamo поближе zlatare na Dravi. Na južnoj obali rijeke, niže od Varaždina, nastala su dva niza naselja. U prvu grupu spada: Ludbreg, Peteranec, Đurđevac, Pito-mača, Moslavina, Donji Miholjac, Valpovo i Osijek. U drugu grupu spadaju sljedeća naselja: Trakošćan, Lepoglava, Varaždinske Toplice, Rasinja, Koprivnica, Novigrad, Orahovica, Vučin, Feričanci i Našice. U njihovu postanku manju ili veću ulogu imalo je i ispiranje zlata. Od manjih podravske naselja prvenstveno moram spomenuti Drnje, mjesto koje je na južnoj obali niz godina bilo središte ispirača zlata.

U jednom vjerodostojnom pisanom dokumentu s kraja prošlog stoljeća stoji sljedeće:

"Ako vodostaj Drave opadne toliko da iz vode vire pješčani sprudovi, ispirača zlata - ne Cigani, kako to obično kažu, već prost puk ovoga kraja - počinju traganje za zlatonosnim nanosima. Potrebno je veliko iskustvo da bi se utvrdila količina zlata; zato ni zarade ispirača zlata nisu iste. Ako nađu dobru lokaciju i na kosom, naherenom stolu - jer za ispiranje zlata ne koriste tzv. kolijevku - ostane dosta zlatnih zrnaca, jedan muškarac dnevno zaradi 2-3 krune. Ali se ponekad nađu i takva mjesta gdje se zaradi 40-50 kruna dnevno. U drugoj polovini prošlog stoljeća je bilo i takvih zarada. Zlato nose u porezni ured u Kanižu (Nagykanizsa). Posao je težak jer ljudi često stoje do pojasa u vodi, ipak svakoga mami sjaj svemogućeg zlata..."

A sada da vidimo što kažu štajerski susjedi o podravskim i pomurskim ispiračima zlata koji su godišnje dvaput dolazili kod njih.⁴

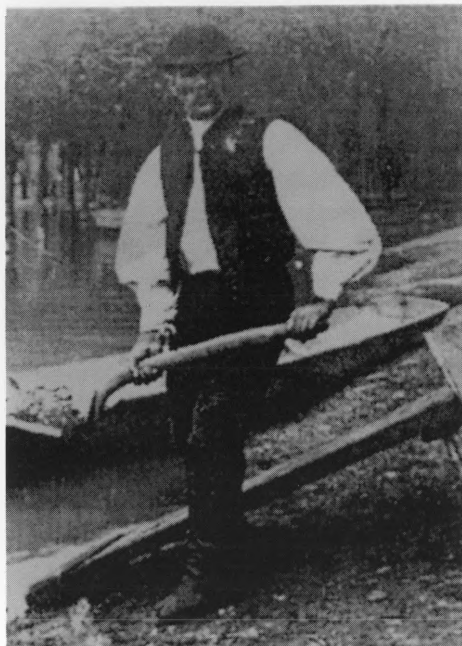
"... Još nedavno i Štajerci su ispirali zlato na Dravi kod Pettenauna. Još i danas ponekad dođu ovamo ispirača zlata iz Hrvatske. Ovdasnji su ljudi ispiranje zlata smatrali nerentabilnim, pa se više na bave tim poslom, a na nekadašnje ispiranje zlata jedino još podsjeća ime sela Zlatolije, Golddorf.

Ispirača zlata su dolazili čamcima, konjskim zapregama i donosili svoju opremu i alate, da bi nakon istovara kola poslali nazad i prionuli poslu.

Radilo bi po troje ljudi. Najprije su odstranili krupnije kamenje, a sitan, fini pijesak su nagonili na hrpe. Daska, dužine 1,2 metra, širine 70-80 cm koja je na gornjem dijelu izbrazdana uskim užljebima, postavlja se koso. Jedan radnik na tu dasku tovari pijesak, drugi lijeva vodu i tako se stvara mulj. Zlatna zrnca koja ostanu u užljebima, "uhvate" na živu i prodaju mjenjačnicama novca u Čakovcu. Jedan radnik je dnevno u prosjeku zarađivao 80 krajcara, ali ako je imao sreće zarada se mogla popeti i na 2 forinta."

Ispiranje zlata je pučanstvu koje je živjelo između Save i Drave, u Međimurju i na južnom dijelu Prekodunavlja, osiguravalo zaradu i kruh, ali je i kraljevska riznica vodila računa o tom blagu. Isti je bio slučaj i onda kada su rudnici plemenitog metala u karpatskom bazenu davali ogromne količine zlata i srebra. U Europi su samo češki rudnici davali više srebra. U to vrijeme naša je zemlja imala najbogatija nalazišta zlatne rude u Europi te su samo rudnici Transilvanije (Erdelja) davali više zlata, nego "ostala Europa". Kraljevska riznica je računala s tim zlatom. Veći dio zlata prodavao se na crnoj burzi, ali su ipak ostale znatne količine. Treba znati da je zlato koje su ispirali na Dravi i Muri odnosno na Dunavu bilo najkvalitetnije, najčistije. Na to nas upućuje i otkupna cijena iz 1776. godine.

Jedan kantar dunavskog zlata plaćao se po 13 forinti i 30 krajcara. Zlato isprano na Dravi i Muri plaćalo se po 14 forinti i 45 krajcara, a za zlato isprano na ostalim rijekama 11 forinti.⁵

Ispirači zlata.

Godine 1903. *János GOLUB*⁶ piše sljedeće: "Nema sumnje da je na pomurske ispirache zlata poticajno djelovala činjenica što se u kraljevskim patentnim poveljama njihovo zlato spominje kao najkvalitetnije, najskuplje. Kvalitet zlata nije bio posvuda isti, u zlatu ima manje-više srebra što umanjuje apsolutnu vrijednost. Još je vrlo davno utvrđeno da je najkvalitetnije ono zlato koje se ispiralo na Dravi i Muri."

János GOLUB je u pravu. Ovdajšnje zlato je bilo zaista najkvalitetnije, najčistije i tek otprilike nakon 100 godina prvo mjesto pripalo je dunavskom zlatu. Već su i *Rimljani* znali za tu razliku, držeći da je transilvanijsko zlato slabije kvalitete. Pošto je transilvanijsko zlato sadržavalo 250 tisućinki srebra, a zlato isprano na Dravi i Muri tek 50-60 tisućinki, to su zlato nazivali "bijelim zlatom", electrum.

Prema pouzdanim podacima *CSAPLOVICSA*⁷ "... još i početkom 19. stojeća ovdje se naveliko ispiralo zlato, a na području varaždinske i koroške županije djelovalo je više mjenjačnica. U to vrijeme zalski su ispiraći svoje zlato prodavali uglavnom u *Drnju*, gdje je zabilježen promet od 600 do 1.000 zlatnika". Također *CSAPLOVICSA* navodi da se ovdje ispralo vrlo mnogo zlata i da je taj posao bio vrlo unosan te su došli i talijanski krijumčari. U potaji na skrovitim mjestima čitave bande talijanskih krijumčara su se bavile tim poslom, dok veleposjednici, a kasnije i zakonski propisi - nakon što je ispiranje zlata regulirano zakonskim propisima - nisu spriječili ovu nezakonitu rabotu.

U vezi sa ovom temom treba spomenuti da u *Karintiji* i *Karavankama* u narodnoj predaji živi lik *kralja Matije*, koga nazivaju "kralj Matjaž". *Kralj Matija* je sa svojom vojskom zaista ratovao u *Donjoj Karintiji*. O *kralju Matiji* predaja kaže da je bio pravedan, da je pomagao siromasima i da je od alpskog zlata dao iskovati novac koji je zatim podijelio siromasima. Narod kaže da *kralj Matija* nije umro već da spava pod silnim stijenama *Triglava*...

U *Hrvatskoj*, točnije u *Slavoniji*, *Posavini* i *Podravini* guslarske narodne pjesme spominju "zlatni" lik *Kraljevića Marka*, koji je također pomagao siromasima, dijelio im zlato:

*"Umre bolan Kraljeviću Marko,
Tri pojasa puna su mu blaga.
Kakvo blago? To je suho zlato".*

Vrlo su govorljivi nazivi ovdašnjih naselja. U dolini Zlatarčice npr. nalazi se selo Zlatar. U povijesti Austro-Ugarske monarhije možemo pročitati da u okolini Zlatara ima mnogo zlata, da se tu nalaze "bogata nalazišta korisnih ruda". A sada pogledajmo što su prije prvog svjetskog rata pisali o tisućljetnoj tradiciji ispiranja zlata na rijeci Dravi i Muri. Citirat ću jedan članak iz ondašnjih novina:⁸

"Na rijeci Muri i Dravi od davnina ispiraju zlatu. Hrvatsko i vendsko pučanstvo koje živi na obalama ove dvije rijeke dobilo je od Marije Terezije privilegij ispiranja zlata, što je potvrđeno poveljom... Ispiranje zlata počinje u županiji Vaš i nastavlja se u županiji Zala i Šomođ. Ono zlato koje se tu ispiralo, dobivalo iz rijeka, otkupljivao je porezni ured u Kaniži (Nagykanizsa). Od 1884. do 1902. ovdje je otkupljeno 207,49 kg zlata u vrijednosti od bezmalo pola milijuna kruna..."

Nakon povijesne nagodbe vrlo malo se znalo za zlatare na Dravi i Muri. Tek početkom našeg stoljeća neki su ljudi zapazili da se godišnje službenim putem zamijeni više od 10 odnosno 15 kg zlata, pa je tek tada nekoliko stručnjaka počelo pratiti rad zlatara. Ispostavilo se: ne odgovara istini tvrdnja da se tek nekoliko ljudi bavilo ispiranjem zlata. Jedan rudarski inženjer je vidio da ovdašnje pučanstvo poslije visokog vodostaja masovno odlazi na obale ove dvije rijeke i traži pogodno mjesto za ispiranje zlata.

Već citirani Sámuel RÁKÓCZI piše sljedeće:⁹

"Za 13-14 sati zlatar "preradi" oko 14-15 mc. mulja i dobije oko 1,00 do 1,5 grama zlata velike finoće: 92-94 %. Dnevna zarada zlatara se kreće između 3 kruna i 4 filira i 4 kruna i 56 filira. U selu Drnje, bjelovarsko-köröška županija, jedan zlatar je za jedan dan isprao 13 odnosno 16 grama zlata. Na granici bjelovarske i köröške županije nalaze se sela: Drnje, Molve i Virje gdje se ispiru zlato. Ovdašnje zlato potječe iz udaljenih krajeva, iz gornjeg toka rijeke Drave, čak tamo od njenog izvorišta... U krečnjačkim stijenama Tirola također ima zlata, koje se ispiralo na obalama Inna, Drave i Silla. U prošlom stoljeću su i na Rabi, čak do štajerske granice ispirali zlato, ali znatno manje količine. Na obalama Rabe danas već nema zlatara."

Godine 1908. László Sz. SZATHMÁRY radosno piše:¹⁰

"Ima rijeka - a takve su i naše rijeke - u kojima ima toliko zlata, da je ispiranje tog plemenitog metala sasvim isplativ posao. Kod nas su donedavna i na Dunavu ispirali zlato. Ali ima zlata i u Dravi, Muri, Striju, Oltu, Savi, Samošu... Ipak najviše zlata ima u Aranjošu..."

SZATHMÁRY je u velikoj zabludi. Naime još i u razdoblju između dva svjetska rata mnogi su i na obalama Dunava ispirali zlato, a da se našao netko tko bi opisao rad zlatara, danas bismo znali mnogo više o njima. Činjenica je, međutim, da su podravski i pomurski zlatari u potrazi za bogatim nalazištima, odlazili čak do Dunava a uzvodno Murom do Radkersburga, sredinom prošlog stoljeća čak do Marburga i Graca, a i dravski ispirali su odlazili uzvodno Dravom i njenim pritokama. Početkom našeg stoljeća odlazili su samo do Pettaua.

Poznato nam je da se diljem Baranje ispiralo zlato, iako leksikon spominje samo to da su zlato ispirali na južnoj granici županije, na rijeci Dravi. Na jugu na Dravi, na istoku na Dunavu. Zlatari Csallókőza i Szigetközsa su se, naime, svojim čamcima spuštali nizvodno čak do Pakša i još dalje: do Mohača, a nerijetko stigli su i do Drave odnosno do Mure. Kada su obavili svoj posao, prodali su čamac i brodom su se vratili u svoj zavičaj. Do sada se pisalo samo o tome da su Hrvati i Slovenci na Dravi i Muri ispirali zlato. No ja sam istražujući ovu temu došao do zaključka da su i Mađari koji su živjeli na obalama ove dvije rijeke, također ispirali zlato.

Da spomenem samo nekadašnje žitelje sljedećih sela: Boljevo, Koprivnica, Mlinarci, Őrtilos, Péterhida, Serdahel i Izvar. U svom napisu János GOLUB¹¹ spominje više međimurskih naselja, čiji žitelji su se još i uoči prvog svjetskog rata u relativno velikom broju bavili ispiranjem zlata:

"...U to vrijeme Mura-Vid se još smatrao centrom, gdje se da bi dopunili svoju zaradu - ispiranjem zlata bavilo 125 domaćina a ovi su imali otprilike isti broj pomoćnih radnika; u Svetoj Mariji tim poslom se bavilo 25, Donjoj Dubravi (Alsó Domború) 20, Kotoribi otprilike isti broj domaćina, naravno, zlato se ispiralo tek onda kada su vremenske prilike bile povoljne, odnosno kada su to poljoprivredni poslovi dozvoljavali. Izuzev hladne dane svaki su dan odlazili na rijeku..."

Ispirači zlata.

Kako su radili zlatari na Dravi i Muri? Odmah moram reći da načini ispiranja zlata nisu bili isti, da se drugačije radilo na Dunavu, a drugačije na Dravi i Muri. Zlatari nisu radili prema jedinstvenom receptu. Ako bih želio pojedinačno opisati njihov način rada, morao bih navesti razlike, mnogo razlika, jer su zlatari često na istom dijelu obale na različiti način dolazili do zlata. Ni njihova oprema, alati nisu isti. Svaki zlatar je imao svoje "male tajne", svaki se zaklinjao da je njegov način rada najbolji. Ipak treba reći da je nasuprot odstupanjima proces uglavnom isti u svim regijama gdje se ispiralo zlato.

Na mađarskom jeziku ne postoji deteljan opis ispiranja zlata na Dravi i Muri. O tome je sasvim kratko pisao već spomenuti *János GOLUB*, a još kraće pisao je vrsni poznavalac teorije rječnog ispiranja zlata, *Dezső PANTÓ*, rudarski nadsavjetnik.¹² On je usporedio način ispiranja zlata na Dravi i Muri i način ispiranja zlata na Dunavu. Na sreću, uz Dravu i Muru još živi nekoliko zlatara koji mogu dati "žive opise". Na hrvatskom jeziku postoji jedan vrlo temeljiti opis.¹³ Većina alata kojima su desetljećima, stoljećima radili brojni ispiraći zlata, hraneći tako sebe i svoju obitelj, nestala je, izgubila se ili se još tu i tamo nalazi pokoji alat npr. u muzejima. Dio pribora možemo vidjeti u Keszthelyu u tamošnjem muzeju (Balatoni Múzeum) ili u Kaniži (Nagykanizsa, "Thury György Múzeum").

Pratilac i "izdajica" zlata u rječnim nanosima je isti crveni pijesak (pijesak crvenog granita), koji tisućljećima daje najsigurniji putokaz zlatarima, usmjerava ih gdje da traže žuto zlato. Kod srednjeg ili niskog vodostaja dijelovi obale i zatoni, kojih prema mišljenju nekih ima samo do Barča, potpuno su suhi ili su samo djelimično pod vodom. Tada zlatari imaju relativno lak posao. Nakon visokog vodostaja - obično dvaput godišnje - obala i zatoni su ponovo prekriveni ovim crvenkastim, zlatonosnim nanosima pa hrabri i radini ispiraći mogu krenuti na svoj dug i težak put. Na Dravi i Muri obično su išla dvojica ili su formirali manje grupe. Išlo se uzvodno ili nizvodno. Smjer je ovisio od mjesta polaska.

Nizvodno se radilo na dva načina:

1. Kada je zlatar iz sela Ásványráróa iz Szigetköza pošao svojim čamcem nizvodno Dunavom, zaustavljao se na svim onim mjestima, gdje je slutio zlato. Plovio je tako da Esztergoma, Paksa ili čak do Mohača. Tamo je prodao svoj čamac i brodom se vratio doma. Znači, on je tragajući za zlatom plovio nizvodno.
2. Zlatari su na vlastita ili unajmljena kola natovarili svoj čamac i opremu i pošli uzvodno do onog mjesta, do najudaljenije točke, gdje su planirali započeti ispiranje. Odatle oni su se spuštali nizvodno, zaustavljajući se na onim mjestima, gdje su se nadali zlatu. Znači oni su zlato ispirali vraćajući se doma. Svima je bilo jasno da će ako odu što dalje uzvodno naći krupnija zrnca zlata tj. imat će bogatiju "lovinu". Ponegdje su našli veće gromade zlata.

Tragati za zlatom ploveći uzvodno bilo je kudikamo napornije pa se taj način prakticirao samo na rijekama koje su imale sporiji tok. Ti zlatari nisu svoj čamac i svoju opremu prevezli kolima, već su veslali uzvodno, zastajkujući na mjestima gdje su se nadali zrcima zlata. Kada su na obali ili na zatonu obavili svoj posao, pošli su dalje uzvodno. Plovili su sve dotle dok nisu stigli do krajnje točke svog puta, ili ih led koji se u međuvremenu pojavio uz obalu nije primorao na povratak. Tada su se sa svojim zlatom vraćali veslajući nizvodno.

Osim alata, zlatar je u jednoj škrinji nosio samo najpotrebnije stvari: čisto rublje, jedan cijeli kruh, slanine ili šunke, sušenog tijesta, u crepanoj posudi masti, malo začina, u maloj bočici živu, malo novca. Na povratku u škrinju je stavljao isprano zlato. Nosio je još jednu domaću tkanu ponjavu dužine 6, a širine 3 rifa kojom se pokrivao (austrijski rif = 77,8 cm), nekoliko posuda i jedan kotao. U tajnosti nosio je i neku staru pušku i ribarski pribor, jer su svi ispiraći zlata ujedno bili nepopravljivi krivolovci i ribokradice. Nisu baš vodili računa o svojoj udobnosti. Noću su se umotali u pokrivač, zapravo su ležali na zemlji, pod glavu su stavljali svežanj sijena, a pokrivač im je bilo zvjezdano nebo. Ako je zaprijetila kiša na nekom skrovitom mjestu na brzinu od nekoliko snopova trske napravili su kolibu ili su se sakrili pod svoj čamac kojeg su izvukli na obalu, preokrenuli i podigli na dva kolca.

U selima su mogli kupiti sve ono što im je bilo potrebno za taj nomadski život. Znači: živežne namirnice i malo pića. Trgovcima, krčmarima nikada nisu plaćali zlatom koje su usput isprali, jer su smatrali da se zlato samo onda smije unovčiti kada je potpuno očišćeno, a taj dio posla su obično obavili kod kuće ili ako je nadošla poplava. Znači zlato su čistili, talili kada su došli njihovi "blagdani".

Doduše dešavalo se da je zlatar, nakon što je na mjestu ispiranja čistio i talio zlato, svoje zlato odmah prodao krijumčarima koji su ga često salijetali. Zlato je prodao samo onda ako mu je ponuđena odgovarajuća cijena. Naravno, o tome nije nikome govorio, a istini za volju treba reći da je za to imao debeli razlog, budući da se radilo o nezakonitoj raboti. Čuo sam od jednog starog zlatara i od jednog još starijeg ribara - obojici je i otac i djed bio zlatar - da su na mnogim mjestima nestrpljivo čekali zlatare koji su se dvaput godišnje pojavljivali. Tko ih je čekao? Naravno, krijumčari, crnoburzijanci, krčmari i ženski svijet, žene su uvijek bile zaljubljene u zlato. Krčmari su u malom buretu nosili na obalu vino i rakiju, a žene su nosile kruh i drugu hranu umotanu u bijelo platno, ali i sebe... Onaj zlatar koji se nije mogao oduprijeti trima napastima (novac, rakija i žensko tijelo), često je stizao kući praznih džepova. Takvi zlatari nisu stekli imanje, nisu se obogatili. To su bili trajavi zlatari. Međutim, većina zlatara je bila trezvena, radina - to mi reče stari zlatar i još stariji ribar.

Rad zlatara koji su zlato ispirali na Dravi, Muri i Dunavu može se podijeliti na tri dijela:

1. odabir lokacije koja obećava bogati nalaz zlata
2. samo ispiranje
3. čišćenje i dorada zlata (taljenje, žutenje, amalgamiranje).

ODABIR LOKACIJE

Podravski i pomurski zlatari također su tražili crveni pijesak. Gdje nisu našli crveni pijesak, tamo uopće nisu ni izlazili iz čamca. Ali, ako su vidjeli mjesto gdje se crvenio pijesak, iskusni su zlatari znali da tamo ima zlata. Ovdašnji zlatari su prije no što su prionuli poslu, najprije nastojali utvrditi koliko na toj lokaciji ima zlata. Da bi to doznali trebali su izvršiti pokus sa lopatom. Treba reći da to sondiranje ovdje nije tako temeljito kao na Dunavu.

Dunavski zlatari imaju specijalnu lopatu, a pomurski i podravski je nemaju. Istom onom lopatom vrše sondiranje pijeska i mulja, sa kojom i inače rade, a to zapravo i nije lopata već ašov, mada ga hrvatski zlatari nazivaju lopatom. Napravljena je od bukovog drveta, ima savijenu dršku, rubovi imaju metalnu oplatu, naoštrena je, to su joj glavne karakteristike bilo kako da je zovu.

Pomurski i podravski zlatari nisu palili, izbrazdali unutrašnju udubljenu stranu ašova-lopate, već vanjsku, ispupčenu stranu, na kojoj su izljebili brazde, jer su tu vrlo pažljivo pregledavali pijesak i mulj. Ispupčenom, opaljenom, izbrazdanom stranom lopate zahvate mulj i dotle tresu i umaču lopatu u vodu dok ne padne šljunak, običan crni i crveni pijesak, i dok ne ostane dio zlata na lopati. Na crnoj osnovi jasno se vide sjajna zrnca zlata pa se čak mogu i prebrojati. Posve je suvišno objašnjavati da je to primitivniji način sondiranja od onog koji primjenjuju dunavski zlatari. Kako to oni rade detaljno sam opisao u časopisu "Bányászati" pod naslovom: *Ispiranje zlata u Podunavlju i Završna faza ispiranja zlata na Dunavu*. Objavljeno je u 6. broju časopisa iz 1981. odnosno u 7. broju iz 1982. godine. Ako na crnoj podlozi lopate ne nabroje najmanje 10, - jedan drugi zlatar reče: najmanje 20 - zrnca zlata, onda se ta lokacija napušta, zlatar pođe tražiti bogatije nalazište.

O tom sondiranju Dezső PANTÓ kaže sljedeće: *"Podravski i pomurski zlatari okovanim, ispupčenim dijelom lopate zagrabe pijesak i umakanjem u vodu tresu lopatu sve dotle, dok kamenčići ne popadaju. Na ispupčenoj strani lopate ostane dio zlata, koje nije palo u vodu zajedno sa kamenčićima..."*

Treba reći da pomurski i podravski zlatari svoj način rada smatraju najboljim, najsavršenijim i samo su se smješkali dok sam im pokazivao kako to rade zlatari na Dunavu. Stara je istina: *Svaki Cigo svoga konja hvali...* Ipak treba reći da su u neku ruku oni u pravu, naime, tamo gdje u pijesku i mulju ima više zlata, više i ostane na lopati. Oni su navikli na ovaj način sondiranja i teško će ih netko uvjeriti da ima i boljih načina. Možda su oni u pravu. Rad etnografa bi bio vrlo dosadan ako bi sve svuda bilo isto, istovjetno, a ne različito.

ISPIRANJE

Podravski i pomurski zlatari imaju "stol" i "dasku" za ispiranje zlata koju ponegdje nazivaju *daska-bronja*. Izrezana je od topole, debljina joj je 5 cm. Što se tiče dužine i širine tu se razilaze i kazivači i pisani izvori. U "Balatoni Múzeum"-u Keszthelyu dužina "stola" je 140, a širina 55 cm. U već spomenutoj hrvatskoj knjizi dužina "stola" je 150, širina 50 cm, a dva stara zlatara dadoše mi sljedeće podatke: prvi - dužina 120, širina 70-80 cm; drugi - dužina 140, širina 62 cm. Jedan zlatarski "stol" može se još vidjeti u "Muzeju György Thury" u Kaniži (Nagykanizsa).

Taj zlatarski stol nema "šaraglje" ni platnenu presvlaku kao onaj u dunavskih zlatara. Jedini živi kazivač Lajos NAGY koji danas živi u Pečuhu a koji je na južnoj obali Drave kod Pitomače ispirao zlato, govorio mi je o zlatarskom stolu, koji je djelimično prekriven grubim platnom. To znači da su zlatonosni pijesak odnosno mulj stavljali na uzdignuti kraj zlatarskog "stola", polijevali vodom sve dotle dok voda nije odnijela sitno kamenje i pijesak i dok zrnca zlata nisu "sjela" u izljebljene udubine.

Taj "stol" odnosno "daska", ima dvije duže i dvije kraće nožice. Duže izdignu onaj dio na koji se *lopatom* tovari pijesak i mulj. Dunavski zlatari taj dio stola nazivaju "glavom", a niži "noge". Međutim, podravski i pomurski zlatari, ni u hrvatskom, ni u mađarskom jeziku, nemaju posebnu riječ za to. Znači, dvije kraće nožice su ispod nižeg dijela stola. Razlika u dužini nožica određuje nagib stola na kojemu se ispira zlato. U Podravini i Pomurju nagib stola je mnogo veći nego kod dunavskih zlatara, gdje iznosi 9-11 stupnjeva. U Podravini i Pomurju nagib je dvaput ili triput veći.

Na takvom "stolu" većinom rade dvije, a ponekad i tri osobe. Šef, kojega ovdje nazivaju "gospodar", je vlasnik stola i opreme. Ako trojica rade na jednom stolu, onda je sastav sljedeći: "gospodar", jedan "pomoćnik" i jedan "naučnik". Ako rade dvojica, onda naučnika nema. "Pomoćnik" i "naučnik" nastoje što temeljitije naučiti taj zanat, istovremeno oni moraju obaviti najteži dio posla. "Gospodar" obavi onaj dio posla koji iziskuje stručno znanje, praksu. Zaradu dijele na tri dijela. Tri dijela pripada "gospodaru" dva dobije pomoćnik, a jedan dio naučnik.

Druga je situacija kod pomurskih zlatara. "Gospodar" ima jednog pomoćnika, pomoćnog radnika nadničara koji obavlja teži, tj. onaj dio posla koji ne iziskuje ni znanje ni iskustvo. Kada se isprano zlato proda, nadničar dobije trećinu "gospodarove" zarade ako se sam brine i ishrani, tj. ako, kako oni kažu,

živi o vlastitom kruhu. Ali u tom slučaju "gazda" ne podučava nadničara, nema ni govora o tome da mu preda svoje znanje i iskustvo, kao što je to slučaj sa "pomoćnikom" i "naučnikom".

"Gospodar" obavi pripremne radove, odabire lokaciju, prognozira. Ako se lokacija nalazi podalje od riječnog toka - kada je vodostaj vrlo nizak - mulj i pijesak ne prenose na veće razdaljine - radi se o više kubnih metara mulja dnevno - već se pokusno kopanje obavi na mjestu gdje je gospodar ugledao zlatonosni pijesak. Ako zlatonosni pijesak prekriva sloj krupnijeg kamenja, pomoćnik, naučnik ili nadničar odstrani taj sloj, a gospodar, uglavnom blizu vode, napravi gomilice zlatonosnog pijeska. Zatim namjesti stol odnosno dasku vodeći računa o nagibu što u nekim slučajevima može biti 80-90 stupnjeva. U prvoj fazi "gospodar" samo promatra rad pomoćnika i naučnika, kasnije im potpuno prepušta posao, a on pođe tražiti nove zlatonosne lokacije. Nastoji utvrditi na kakvoj površini i kakvoj dubini vrijedi ispirati zlato. Slaže nove gomilice pijeska ili čisti, doraduje zlato koje su isprali dan ranije. Iz prakse zna da li se može pouzdati u svog pomoćnika, a iz iskustva zna i to za koliko se vremena udubine na stolu napune zrcnima zlata. Ako ima samo jednog čovjeka, onda i sam mora raditi punim zalaganjem.

Pomoćnik i naučnik marljivo ispiru zlato na stolu. Jedan na uzdignuti dio stola lopatom tovari pijesak i čeka dok drugi specijalnom lopatom zagrabi vodu i počne "ispirati" pijesak. Tu specijalnu lopatu kojom se zahvata voda u Hrvatskoj nazivaju "zehtar". Većinom je ista kao ona koju koriste dunavski zlatari: ima dugačku ručku a na kraju izdubljenu drvenu posudu. Pošto je to najteži dio posla, pomoćnik i naučnik naizmjenično grabe vodu.

Na strmom stolu voda prilično brzo, čak prebrzo odnese šljunak i pijesak, obično i granitni pijesak, dok dio težeg crnog pijeska: magnetit, pirit itd. "sjedne" u užljebe, brazde stola. Ta faza posla: pijesak se tovari na stol i zatim ispire, dnevno se ponavlja tisuću i tisuću puta s obzirom da jedna smjena pravog zlatara traje 12-14 sati.

Kad "gospodar" vidi da su se brazde na stolu napunile zlatnim zrcnima, skine dasku s nožica i vrlo oprezno jednom metlicom od pruča sve što se naslagalo u brazdama izmete u jednu specijalnu drvenu posudu. Ponovo se stavlja dasku na postolje i proces ispiranja zlata se nastavlja.

Pomurski i podravski zlatari tu specijalnu metlu zovu "metlica", a plitku posudu veličine 67x46 cm zovu "deščica". Ona je zamjena za onaj pribor koji dunavski zlatari koriste za izdvajanje zlata. "Metlicu" su koristili i zlatari iz Csallóköza i Szigetköza koji su zlato ispirali na "stolu" koji su podrugljivo zvali "konj" i "ždrrijebe". Taj stol je također imao brazde, izljebljene udubine. I posuda za izdvajanje zlata bila im je ista: plitka drvena posuda. Ona se u najčuvanijem zlatarskom mjestu Csallóköza: Szapu, zadržala skoro do naših dana, mada umjesto izbrazdanog stola za ispiranje zlata već odavna koriste stol prekriven grubom tkaninom.

Dunavski su zlatari vrlo rijetko vadili pijesak ispod vode, to su jedino radili zlatari iz Ásványa u Szigetközu, budući da se tako izgubilo mnogo zlatonosnog pijeska dok isti nije izdignut na površinu. Na Dravi i Muri se to međutim često prakticiralo, jer su ovdje drugi uvjeti, drugo je korito rijeke. Ovdje su zlatari vrlo često radili stojeći do koljena ili do pojasa u vodi. Ako uzmemo u obzir da im to nije bila zabava, hobi, već da su tako zarađivali kruh, shvatit ćemo zašto su radili, tragali za zlatom sve dotle dok rijeka nije dobila ledene okove.

Dezső PANTÓ tek spominje pomurske i podravske zlatare uspoređujući ih sa dunavskim zlatarima:¹⁴ "...Vidio sam kako rade zlatari na Verespataku u Transilvaniji (Erdelju). Njihovi stolovi su prekriveni platnom. Vidio sam i hrvatske zlatare kako ispiru zlato na svom izbrazdanom stolu postavljenom pod ostrim nagibom - ali su svi oni što se tiče efikasnosti zaostajali za zlatarima Ásványa. Oni prvi radili su sa velikim gubicima, dok su zlatari Ásványa radili racionalno i vrlo efikasno, uspješno. Za isto vrijeme iz manje pijeska i mulja isprali su više zlata..."

Već spomenuti Lajos NAGY iz Pečuha (nije istovjetan sa dunavskim zlatarom iz Ács, županija Komárom), govorio je o jednom vještom "gospodaru" koji je u predjelu Pitomače - Đuretina na hrvatskoj strani Drave ispirao zlato, a pomagalo mu je 16 ljudi.

Imao je 8 stolova uz koje je radilo 8 pomoćnika i isti broj naučnika. Tronožne stolove postavljali su u vodu, a umjesto brazda stol je bio prekrivenim grubim platnom.

Zarada se dijelila ovako: tri dijela pripalo je gospodaru, dva pomoćnicima, a naučnik koji je grabio vodu dobivao je jedan dio. Gospodar je obavio ispitno kopanje, sondiranje, označio je lokaciju gdje će se zlato ispirati, čistiti i doradivati. Gospodar je nosio zlato u banku, ili ga je prodavao na crnoj burzi. Kada je bača *Stjepan*, tako se gazda zvao, došao iz grada - onda je bila isplata. Svi su dobro zaradili, najveću zaradu imao je naravno gazda. *Lajos NAGY* je uzeo uzorke na mjestima koja su se stalno nalazila u dubokoj vodi i zaključio da sadrže dosta zlata, ali su zlatari i nadalje radili ili u plitkoj vodi ili na suhom. *Lajos NAGY* je zatim izmislio jedan vrlo vješt način hvatanja "*lutajućeg zlata*" na velikoj dubini. Međutim, ta se njegova ideja između dva svjetska rata, zbog zabrana jugoslavenskih graničara, nije mogla ostvariti. Nakon rata došlo je Rákossijevo doba, odnosi susjednih država su pogoršani pa o takvim pothvatima nije moglo biti ni govora. To je bio najveći neuspjeh, najveće razočarenje *Lajosa NAGYA*.

- Budući da nisam dobio dozvolu za ispiranje zlata, nisam postao pravi zlatar, ali sam bio uvjeren da bi, ako bih radio suvremenom opremom, taj bi posao bio vrlo uspješan. Možda će se ipak naći netko tko će moje zamisli ostvariti. Možda neka zadruga... kaže rezignirano i nastavlja:

- Ispiranje zlata bi se moglo popularizirati na taj način da bi se na nekom mjestu gdje ima dosta zlata mogao otvoriti omladinski tabor. Djeca bi dobila alate pa bi mladi zabavljajući se naučili jedan drevni zanat. Kada bi vidjeli da to ima smisla, možda bi poželjeli i sami postati zlatarima.

Tako je o jednom drevnom zanatu koji polako pada u zaborav govorio jedan vrstan zlatar. U Mađarskoj etnografiji ali i Mađarskom etnografskom muzeju ispiranje zlata je još uvijek "*bijela mrlja*".

No, da se vratimo načinu rada podravske i pomurske zlatara. Kod dunavskih zlatara je pravilo: jedan stol, jedan zlatar. Naime, ako na jednom stolu rade dvojica, mnogo vremena prolazi "u praznom hodu". Možda su još samo stari, pomalo iznemogli dunavski zlatari radili na taj način da bi se u među-vremenu mogli odmoriti. Ako su radili u dvoje i zaradu su dijelili na dva dijela, osim ako je pomagač bio član obitelji. Naravno, sasma druga je bila situacija ako su o oko jednog stola radila trojica, onda se zarada dijelila na tri dijela, iako na drugi način kao što su to radili zlatari kod Pitomače.

Razmotrimo vremenski raspored, satnicu dunavskog zlatara. Prije početka ispiranja, na gomilice poslaže onoliko mulja i pijeska, koliko toga dana želi isprati. Može to biti jedna, dvije ili tri gomilice. Taj posao traje sat, sat i pol, najviše dva sata. Ali kod samog ispiranja nije mu potrebna nikakva pomoć, jer mu je sve nadomak ruke. Dok pijesak ne natovare na stol i kod dravskih zlatara miruje alat kojim se grabi voda. Neki novi zlatari su dijelom mehanizirali ispiranje zlata, radeći na posebnom stolu, čak i u slučaju ako se radi o bračnom paru. Ispiranje zlata je vrlo naporan, zahtjevan i dugotrajan posao. Ako netko ima prilike pogledati kako rade ispirači zlata, moći će i sam utvrditi da je sve to točno.

Iako su podravski i pomurski zlatari štedili svoju snagu, nisu znali racionalno rasporediti vrijeme, a posljedica je bila manja zarada.

DORADA ZLATA

Dok su spirali zlato zlatari nisu imali vremena za doradu zlata. Taj vrlo lak ali vremenski vrlo zahtjevan posao ostavljali su obično za zimu ili za ono vrijeme kada zbog visokog vodostaja rijeke nisu mogli ispirati zlato. Za doradu i čišćenje zlata bilo je potrebno vrlo mnogo čiste vode, mnogo strpljenja, umijeća i plitka drvena posuda. Male količine crnog materijala, sakupljenog za vrijeme ispiranja, stavljali su u i drvenu posudu i prali, spirali, dok nije odstranjen obični i crveni pijesak, kao i većina crnog pijeska.

Pretpostavimo da je jedan zlatar za četiri nedjelje mogao sakupiti 30 litara crne tvari. U procesu čišćenja ostanu samo 4 litre, ali tu već zaista ima mnogo zlata. Ovdje treba spomenuti da je bilo i takvih zlatara koji su paralelno s ispiranjem obavili i posao čišćenja, budući da su bili "u materijalnom škripcu", te su jedva čekali da svoje zlato što prije mogu prodati, ili u mjenjačnicama ili na crnoj burzi, da bi tako došli do novca. No, ove su pravi zlatari obično izopćili iz svog društva, nisu ih voljeli. Smatrali su naime

da se pametan čovjek pokriva samo toliko koliko je pokrivač dug... Zlatonosnu crnu tvar zlatari su obično držali u specijalnim posudama ili koritu. To je bila "štedna knjižica" ispiraća zlata, obiteljsko blago, životno osiguranje obitelji. Ako je bilo kada zatrebao novac, zlato se uvijek moglo unovčiti.

Pravi zlatar se trudio da ima što manje posla sa zlatom, da korištenjem što manjih količina žive za što kraće vrijeme potpuno očisti svoje zlato. Znači trudili su se da štede i vrijeme i materijal. Nije bila najvažnija količina već kvalitet crne tvari. Cilj je bio da u što manjoj količini crne tvari bude što više zlata. Teško je bilo nabaviti živu, a bila je i prilično skupa, zato su je štedjeli, nastojali koristiti što racionalnije.

Dalje čišćenje zlata detaljno sam opisao u časopisu "*Bányászat*", a budući da su podravski i pomurski zlatari uglavnom sve radili na isti način kao i dunavski, suvišno je ovdje ulaziti u detalje. Ipak, treba reći, što se tiče čišćenja zlata, podravski i pomurski zlatari zaostaju za onima sa Dunava. Amalgamiranu kuglicu stavljali su na jednu ciglu i na laganoj vatri zagrijavali, dok živa nije potpuno odstranjena i dok zlato nije dobilo karakterističnu žutu boju. Kada se to desilo, oko zlata su nagomilali žeravicu koju su zatim puhalu sve dotle dok se zlato nije rastopilo. Druga sredstva nisu imali za taljenje zlata.

Nema sumnje da se krajem 18. i početkom 19. stoljeća nešto desilo. Naime, pomursko i podravsko zlato je izgubilo primat svrstavši se iza dunavskog zlata, tek na drugo mjesto. U Podravini i Pomurju nekoliko desetljeća paузiralo je ispiranje zlata, a to je dovoljno vremensko razdoblje da se zaborave neki radni procesi koji su se stoljetnom praksom iskristalizirali.

Uskoro se u Podravini otvara zlatarski muzej. Prvi i glavni zadatak muzeja će biti da prikaže prošlost, načine ispiranja zlata u cijelom karpatskom bazenu; da svoju zbirku obogati svim onim eksponatima koji se još tu i tamo mogu naći. Ujedno muzej će imati zadatak da pokuša oživjeti taj drevni zanat, da ostvari san Lajosa NAGYA iz Pečuha, da se ispiranjem zlata bave svi oni koji to žele i vole, da upoznaju sve tajne tog drevnog zanimanja. Poznato je da u nanosima rijeka: Drave, Mure i Rabe i danas ima zlata, a neki već imaju dozvolu za ispiranje zlata na ovim rijekama. Njihov broj će narednih godina znatno porasti. Tako i treba biti, tako je to u redu. Znanje naših predaka ne smije pasti u zaborav!

BILJEŠKE:

1. KISS, János: 1982. Ércsteleptan, II. Tankönyvkiadó. Budapest
2. RÁKÓCZY, Sámuel: 1905. A "Muraköz" és a Győr melletti Dunaszakasz aranyfövenye, összefüggésében a "Tauern" havas aranytelevéireivel. BKL, 537-553.
3. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képbén. 1888. Magyarország, I. kötet. Magyar Király Államnyomda, Budapest.
4. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képbén. Stájerország. Magyar Királyi Államnyomda.
5. MÁRIA TERÉZIA pátenstevelei.
6. GOLUB, János: 1904. Muraközi aranyosók. Keszthelyi Hírlap. Broj od 4. studenog.
7. CSAPLOVICS, János: 1802. Goldwäschrey an der Drau in Kroatien. Zeitschrift von und für Ungarn I. Pest. 379-381.
CSAPLOVICS, János: 1821. Topographisch-statistisches Archiv des König-Rechts Ungarn, I. Die Gold-Wascherei an der Drave. Wien. 170-172.
8. SZ. SZATHMÁRY, László: 1908. A tengervíz aranya. temsészettudományi Közlöny, 109-116.
9. PANTÓ, Deszö: 1935. A dunai aranyosás kérdése. Separat Földtani Közölnye LXV. 7-9. svezak, Budapest.
10. DR. UZSOKI András: 1966. Aranyosók és felszereléseik, a Néprajzi Múzeum Füzetei, broj 20. Budapest.
11. Alsólendavai Hírlap. 1907., broj 42.
12. PANTÓ, Deszö: 1935. A dunai aranyosás kérdése. Separat Földtani Közölnye LXV. 7-9. svezak, Budapest.
13. DR. UZSOKI András: 1966. Aranyosók és felszereléseik, a Néprajzi Múzeum Füzetei, broj 20. Budapest.
14. KIŠPATIĆ, Mijo i TUČAN, Fran: 1914. Slike iz rudstva. Zagreb. Matica Hrvatska.

REZÜMÉ

LÁSZLÓ ENDRE AZ ARANYMOSÁS EMLÉKEI A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A tanulmány a Kárpát-medence folyóvizei fvényeiben lelhető arany kinyerésének módjairól és emlékeiről kíván vázlatos áttekintést nyújtani, a keltákig visszamenően.

Az írás legértékesebb része, ahol a még élő adatközlőktől történt gyűjtés alapján leírja az arany mosás módját és fázisait, az arany mosók életkörülményeit, az értékesítés lehetőségeit és az arany mosás eszközeit.

Különösen figyelemre méltó része a tanulmánynak, amely a Mura-Dráva, illetve a Dunán dolgozó aranyásók munkamódszereit veti össze, a magyar és horvát arany mosók munkaszervezési különbségeire hívja fel a figyelmet. Érdekes adalék a *bearanyászás*, a *felaranyászás*, továbbá magának a munkafolyamatnak a leírása és folyókénti különbözősége.

A tanulmány hiánypótló, mert a Dráva és a Mura aranyászáinak aranykinyerési népi mesterségéről részletes leírást eddig nem maradt ránk hazánkban.

ENDRE LÁSZLÓ GOLD-WASHING IN THE PANNON PLAIN

In his study Endre László tries to give an overview about the gold of the quicksands at the riversides of the Carpatian basin. In this essay he reaches as back as to the Celts.

The valuable part of the essay represents the point in which he describes data collected from living data-givers of today; in addition to that, the description of the gold-washers' tools in worth attention. The part in which the author compares the working methods of gold-washers by the rivers Mura and Drava with those by Danube is of extraordinary interest. He draws attention to the differences in the methods as well. Hungarians lived off of this occupation as well.

The study fulfills a gap, because there hasn't remained a detailed description about gold-washing methods of the gold-washers from Mura and Drava riversides yet, written in Hungarian. An interesting addition represents the so-called *in-gold-washing* and *up-gold-washing*, as well as the description of the work itself, or the differences in the work process at various rivers.